

ใบความรู้

เรื่อง การปฏิรูปการบริหารราชการในสมัยรัชกาลที่ 5

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคแห่งการค้าอาณานิคมของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้ประเทศเพื่อนบ้านของไทยต้องตกเป็นอาณานิคมของประเทศทั้งสอง ส่วนประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่มีได้เป็นอาณานิคมของชาติใด ประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ จึงแข่งขันกันเพื่อเข้ามามีอิทธิพลเหนือประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงดำเนินนโยบายทางการทูต เพื่อมิให้ประเทศมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือเป็นข้ออ้างในการยึดครองประเทศไทย โดยการเร่งพัฒนาประเทศให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว และศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในภาษาวัฒนธรรม และสถานการณ์ต่าง ๆ ของชาติตะวันตก อันจะทำให้การเจรจากับประเทศเหล่านั้นดีขึ้น

สาเหตุสำคัญในการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5

1. เกิดจากภัยอันตรายที่มาจากความคุกคามของประเทศไทย มหาอำนาจตะวันตก ถ้าคนไทยไม่มีการปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ อาจเป็นข้ออ้างที่ทำให้ชาติตะวันตกเข้ามาปกครองประเทศไทยได้

2. การปกครองในระบบเก่า อำนาจการปกครองบ้านเมืองตกอยู่กับขุนนาง ถ้ามีการปฏิรูปแผ่นดินให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปทางการปกครองแล้ว จะทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกในทุกๆ ด้าน และทางด้านการเมืองการปกครองก็เป็นการปฏิรูปที่สำคัญประการหนึ่ง

ของตะวันตก โดยจัดรวมกรมต่างๆ ที่มีลักษณะงาน คล้ายๆ กันมาเป็นกรมขนาดใหญ่ 12 กรม ต่อมาเปลี่ยนเป็น กระทรวง อยู่ในความดูแลของเสนาบดี มี 12 กระทรวง คือ

- 1.) กระทรวงมหาดไทย บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาว
- 2.) กระทรวงกลาโหม บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ หัวเมืองฝ่ายตะวันออก ตะวันตก และเมืองมลายู
- 3.) กระทรวงการต่างประเทศ จัดการเรื่องเกี่ยวกับการต่างประเทศ
- 4.) กระทรวงวัง มีหน้าที่บังคับบัญชากิจการในพระราชวัง
- 5.) กระทรวงนครบาล จัดการเกี่ยวกับเรื่องตำรวจและราชทัณฑ์
- 6.) กระทรวงเกษตราธิการ ว่าการเกี่ยวกับการเพาะปลูก เหมือนแร่ ป่าไม้
- 7.) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ว่าการเกี่ยวกับภาษีอากรและงบประมาณแผ่นดิน
- 8.) กระทรวงยุติธรรม จัดการเรื่องชำระคดีและการศาล
- 9.) กระทรวงยุทธานธิการ จัดการเกี่ยวกับเรื่องทหารในกรมทหารบก และทหารเรือ
- 10.) กระทรวงธรรมการ มีหน้าที่ดูแลด้านการศึกษา การสาธารณสุขและสงฆ์
- 11.) กระทรวงโยธาธิการ ว่าการเรื่องการก่อสร้างถนน คลอง การช่าง ไปรษณีย์โทรเลข และรถไฟ
- 12.) กระทรวงมรุธาธิการ เกี่ยวกับการรักษาตราแผ่นดิน งานระเบียบสารบรรณ หนังสือราชการหลังจากนั้น

การปรับปรุงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5

1. การปรับปรุงการปกครองส่วนกลาง

มีการปฏิรูปการปกครองส่วนกลางโดยยกเลิกจตุสดมภ์และใช้การบริหารงานแบบกระทรวงตามแบบ

2. การปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาค

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงเปลี่ยนระเบียบการปกครองครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2435 เหตุการณ์ระหว่างประเทศตามชายแดนมีที่ทำว่าจะทำ ความรุนแรงมากขึ้น จำเป็นจะต้องจัดการรักษาพระราช อำนาจและราชอาณาจักรไว้ ดังนั้นพระองค์จึงได้ทรงจัด รวบรวมหัวเมืองตามชายแดนที่สำคัญๆ ขึ้นเป็นเขตการ ปกครองเรียกว่า “มณฑล” โดยมุ่งที่จะป้องกัน ราชอาณาจักรให้พ้นจากการคุกคามจากภายนอกเป็นหลัก และในขณะเดียวกันก็เป็นการทดลองจัดระเบียบการ ปกครองอย่างใหม่ พระองค์ทรงเลือกบุคคลที่ทรงคุณวุฒิที่มี ความสามารถสูง และเป็นที่ยอมรับของประชาชนที่ออกไป ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑล ซึ่งเรียกว่า “เทศาภิบาล” มีการยกเลิกหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา และ ยกเลิกหัวเมืองประเทศราช จัดการปกครองแบบมณฑล เทศาภิบาล แบ่งเขตการปกครองเป็นมณฑล เมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย เป็นการ รวมอำนาจตามหัวเมืองเข้าสู่ราชธานี

1) มณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาล เป็นผู้ดูแล แต่ละ มณฑลแบ่งออกเป็น เมือง

2) เมือง มีผู้ว่าราชการเป็นผู้ดูแล แต่ละเมืองแบ่ง ออกเป็นอำเภอ

3) อำเภอ มีนายอำเภอเป็นผู้ดูแล แต่ละอำเภอแบ่ง ออกเป็นตำบล

4) ตำบล มีกำนันเป็นผู้ดูแล แต่ละตำบลแบ่ง ออกเป็นหมู่บ้าน

5) หมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล

ในวันที่ 1 เมษายน 2435 ทรงยุบกระทรวงที่ซ้ำซ้อนกันอยู่ ทำให้เหลือกระทรวงเพียง 10 กระทรวง คือ มหาดไทย กลาโหม นครบาล วัง ต่างประเทศ พระคลังมหาสมบัติ โยธาธิการ ยุติธรรม ธรรมการ เกษตราธิการ

3. การปรับปรุงการปกครองส่วนท้องถิ่น

1) ทรงริเริ่มให้สิทธิแก่ราษฎรในการเลือกผู้ปกครอง ตนเองเป็นครั้งแรก โปรดเกล้าฯให้มีการทดลองเลือกตั้ง “ผู้ใหญ่บ้าน” ที่บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แทน การแต่งตั้งโดยเจ้าเมือง ต่อมาใน พ.ศ.2440 ทรงออก พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 กำหนดการ เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำหนด โดยอาศัยเสียงข้างมากของ ราษฎร

๒) โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสุขาภิบาลกรุงเทพฯ เป็น ครั้งแรก และสุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรก ที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีคณะกรรมการประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่บริหารงาน สุขาภิบาล มีรายได้ จากภาษีโรงเรือนในท้องถิ่น

